

IN MEMORIAM

ПРОФЕСОР ВАСИЛКА РАДЕВА (1940–2023)

Владислав МИЛАНОВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България

E-mail: vladislavmilanov77@abv.bg

IN MEMORIAM

PROFESSOR VASILKA RADEVA

Vladislav MILANOV

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria

E-mail: vladislavmilanov77@abv.bg

На 22.06.2023 г. почина проф. д.ф.н. Василка Радева от Катедрата по български език на Софийския университет. Проф. Радева е езиковед с международна известност и авторитет, водещ специалист изследовател на съвременния български книжовен език и на неговите диалекти, ерудиран университетски преподавател от онова поколение, което достойно наследи своите учители и надгради тяхното дело в науката, като го пренесе в трудовете си и го предаде на поколения български филолози. След нея остават научните ѝ приноси, отличаващи се с най-висок професионализъм, задълбоченост и прецизност, всеостранност и широта на филологическите знания; мащаби, които отварят нови изследователски територии за следващите поколения езиковеди. Професор Радева беше от онзи тип учени, които са широко скроени и не разглеждат езика в неговата тясна рамка, а го поставят в много широк контекст, тъй като динамиката и развоят му определят този подход. Езиковите явления проф. Радева никога не разглежда изолирано, а търси проявленията им в балканското и в славянското обкръжение; в динамиката на социално-икономическите процеси; в богатството на българските народни говори. Ето защо текстовете ѝ са разположени в различни области на езикознанието – българска и славянска лексикология и лексикография, фонетика и фонология, българско и сравнително славянско словообразуване, ареална лингвистика, българска диалектология, езикова култура. Във всички тези науки тя остави най-висок академичен почерк и завеща на следващите поколения българисти неизчерпаем източник на авторитетни езиковедски приноси, които остават незаобиколим камък за всеки изследовател, който проучва и описва състоянието на българския език и на неговите диалекти. Ще липсват на академичната общност нейната възискателност в работата с езиковия материал и в заниманията със студентите, ще липсва нейната безкомпромисност, стремеж към непрекъснато усъвършенстване и академизъм, неподражаемото ѝ чувство за хумор и самоирония. Ще липсва твърдостта на нейния характер, която е толкова важна за изграждането на всеки езиковед, който трябва през научните си дирения да описва такава сложна система, каквато е езикът. С професор Радева си отива епоха в българското езикознание. Все повече ще разбираме колко нужни са ни високите стандарти в науката, които проф. Радева зададе, и колко сила на характера трябва да притежава съвременният изследовател, за да се бори с академичните и недотам академичните практики, които неминуемо съпътстват всеки изследовател днес. А всеки е длъжен да пренесе и да опази наследеното от своите учители. Така, както го направи професор Радева.

Любовта на проф. Радева към българския език е засвидетелствана още с участието ѝ в знаменития студентския кръжок по диалектология, ръководен от проф. Стойко Стойков и пряко свързан с експедициите на терен за съставянето на Българския диалектен атлас. Благодарение на теренната работа. Тя изгражда уменията си да работи с езиковия материал – да го събира, подрежда и анализира. Работата ѝ като диалектолог все повече ще бъде оценявана, а на следващите поколения ще липсват теренните проучвания и изграждането на уважение и обич към богатството на българските народни говори. Смело мога да кажа, че проф. Радева беше най-

талантливата ученичка на проф. Стойков и до последните си дни запази почитта към учителя си и към диалектологията. Не предаде нито него, нито науката, в която той я беше въвел с много обич и всеотдайност. Осъзнала диалектите като средство за изграждане на книжовния език и извор за неговото обогатяване в определени исторически моменти, Радева не позволяваше за диалектологията да се говори като за историческа наука, въпреки че разбираше как времето и социално-икономическите условия неумолимо унищожават българските села, а със смъртта на възрастните езикови носители, пазители на най-архаичните диалектни черти, неминуемо отмира и тяхната реч. Тези изводи бяха неделима част от мисленето на поколението езиковеди от времето на проф. Радева, които, преди да създадат своите научни текстове по диалектология, бяха прекарвали месеци и години в българските села, за да събират и обработват езиковия материал. Днес това изглежда все по-трудно и все по-невъзможно. Оправдания всеки може да намери, но все по-рядко се срещат езиковеди с волята на проф. Радева, които на терен да наблюдават езиковите процеси и обективно да ги отразят в своите изследвания. Не може да не се отбележи фактът, че в продължение на няколко месеца проф. Радева е събираща диалектен материал в териториите на Централните балкански говори; дейност, която за всеки изследовател изисква посветеност и всеотдайност, време, научна начетеност, умение да се приспособиш към средата и да предразположиш езиковите носители да говорят с тебе; ерудираност, за да създадеш въпросник, по който да събиращ материала. И не на последно място – тази работа е по-характерна за мъжете изследователи, които не се притесняват дълго време да обикалят сложния за описание и събиране на материал терен в българските села. Проф. Радева и в това отношение оправдава, а дори и надминава очакванията на своя научен ръководител.

Трайна следа в сърцето на студентката в специалността „Българска филология“ в тогавашния Филологически факултет оставят и други вдъхновяващи учени на Алма матер като проф. Кирил Мирчев, проф. Любомир Андрейчин, проф. Иван Леков, проф. Светомир Иванчев¹. След внезапната смърт на проф. Стойков работата върху научното ръководство на новоназначената аспирантка към Катедрата по български език поема проф. Мирчев. Материалът по дисертацията ѝ почти е събран, разработена е и научната методология, по която да бъде описан и класифициран. За проф. Стойков, за проф. Мирчев и за своите учители в езиковеднието проф. Радева говореше с безкрайно уважение и с искрена обич. На всички свои последователи в науката тя предаде убеждението си, че правилното използване на родния език е важно, защото чрез него не само се общува, но и се изгражда мисленето на човека и се отстоява ценностната му система.

Проф. Василка Радева е родена на 14.01.1940 г. в гр. Русе. В родния си град завършва началното, основното и средното си образование. Едва на 16 години тя започва да работи като учителка в близкото до Русе село Юделник. Професионалният ѝ път е събран в почти шест десетилетия и е тясно свързан със Софийския университет “Св. Климент Охридски”, с Факултета по славянски филологии и Катедрата по български език, в която работи най-напред като филолог специалист (1966 – 1969 г.), по-късно като хоноруван асистент и редовен преподавател по български език за чуждестранни студенти (1973 – 1975 г.), а впоследствие като редовен преподавател (1976 – 2008 г.), доцент (1984 г., хабилитационен труд *Същностителни имена с формант -ник/-ик в българския език*) и професор (1997 г., хабилитационен труд *Словообразуването в българския книжовен език*). През 1974 г. ѝ е присъдена научната и образователна степен „кандидат на филологическите науки“ (днес „доктор“, дисертационен труд *Селскостопанската лексика на централния балкански говор*), а през 1994 г. – научната степен “доктор на филологическите науки” (дисертационен труд *Словообразователна и семантична структура на деноминалните глаголи в съвременния български книжовен език*).

За кратко време проф. В Радева е работила като проучвател в Секцията по българска диалектология към Института за български език на БАН, но водена от обичта си към СУ и към преподаването, се завръща в аудиториите на Алма матер, където четеше на поколения филолози лекции по *българска лексикология, фонетика и фонология, диалектология, ареална лингвистика, лексикална семантика, българско и сравнително славянско словообразуване*. В общуването с младите, както отбелязва проф. Татяна Славова – нейна студентка, тя изисква качествено и трайно усвоени знания, никога не прави компромиси и не оставя студентите да

¹ Славова, Т. In memoriam. Професор Василка Радева. В: Съвременна лингвистика, кн.1/2023, с.17.

преминат към следващия етап, докато не е сигурна, че са овладели материала с разбиране, а не само през „умението“ изкуствено да го пресъздават. Непринудено и завладяващо проф. В. Радева разкриваше красотата и богатството на езика ни, защото искрено милееше за съдбата му и като че ли я беше превърнала в част от своята съдба. През целия си творчески път тя проявяваше нестихващ интерес и грижа към изграждането на езикова грамотност и култура, към усвояването на знания за родния език и формирането на умения за тяхното практическо използване².

Като лектор по български език в Лайпцигския университет (1979 – 1982 г.) и в Свободния университет в Западен Берлин (1989 – 1992 г.), като гост преподавател в Саарския университет в Саарбрюкен, участник и директор на Летния семинар по български език и култура за чуждестранни българисти и слависти към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ проф. Радева оставя незаличими следи. И до днес нейни студенти си спомнят за наученото в лекциите и в упражненията, а един от най-мощните изследователски проекти от това време на израстването ѝ е свързан със създаването на „Българска граматика“ (написана в съавторство).

Както вече беше отбелязано, началните научни занимания на проф. Радева са свързани с проблемите на българската диалектология, които разработва в книгите *Лексикалното богатство на българските говори* (1982 г.) и *Между диалектното и книжовното* (1987 г., в съавторство с М. Младенов и с Т. Бояджиев). След години тя отново се връща към тази тема по повод изготвянето на Българския диалектен атлас, картографирането на диалектния материал чрез атласи и лингвистични карти, и обобщава натрупаните знания в книгата *Увод в ареалната лингвистика* (2001 г.), която и до момента си остава ненадминат труд в областта на ареалната лингвистика и която ще се ползва от студентите българисти и балканисти в тяхното обучение с години напред. Диалектоложките изследвания на проф. Радева са продиктувани от обичта ѝ към народните говори, наследена от проф. Ст. Стойков, и професионално представена още в докторската ѝ работа „Селскостопанската лексика на Централните балкански говори“. С нея проф. Радева обогатява изследванията върху лексикално-тематичните групи в българските диалекти и задава модел за описанието им, който остава ненадминат и до днес.

Особено трайна е следата на проф. Радева в областта на българската лексикология и лексикография. С много опит и с натрупани през годините умения тя създава *Български тълковен речник* (2004 г.), *Български тълковен речник* (2012 г.), но особено свиден на сърцето ѝ беше *Идеографският диалектен речник на българския език* (Т. 1. А–Д, 2012 г. Т. 2. Е–М, 2021 г.), на който е и главен редактор и който беше смисъл на живота ѝ – на нейния и на няколко поколения диалектолози, които поставиха основите на този епохален труд. По третия том тя работеше до последно и това ѝ даваше сили и смисъл, чакаше с нетърпение сандъчетата с фишове диалектоложки материал, събиран грижливо през годините. Не можа да дочака отпечатването на тома, но както отбелязва проф. Т. Славова, остави в него сърцето си. Днес *Идеографският диалектен речник на българския език* като замисъл и концепция е единствен по рода си лексикографски труд, който системно и диахронно очертава диалектното словно богатство на езика ни.

Българска лексикология и лексикография (2017 г.) е другият фундаментален научен труд на проф. Радева, в който тя отрази своята концепция за лексикологията като наука. Смело може да се каже, че този учебник е написан на много високо академично равнище, каквото трябва да бъде равнището в най-големия български университет, и отразява съвременното състояние на науката за думите както в България, така и в чужбина. Този учебник е съизмерим с най-високите академични постижения и възпитава студентите в обич към лексиката на езика и в умение за разбиране на тази сложна и динамична система. Определян като труден, той задава високи стандарти и въвежда младите българисти в сложния свят на българските думи. Учебникът не е просто описание на лексиката и процесите, които я съпътстват, а е дълбоко научно изследване, което съчетава теоретичното и практическото, за да изгради през тях сложния свят на думата като езикова единица, носител на значения и основен знак за общуване между хората.

В творческия научен път на проф. В. Радева може би най-широко са застъпени анализите, посветени на словообразуването. Нейният принос в проучването на българското и славянското словообразуване, на което посвети десетки публикации и няколко книги –

² Славова, Т. In memoriam. Професор Василка Радева. В: Съвременна лингвистика, кн.1/2023, с.17.

Словообразуването в българския книжовен език (1991 г.), *Словообразователна и семантична структура на деноминалните глаголи в съвременния български книжовен език* (1993 г.), ще остане в историята на българското езиковедие като най-задълбочения и многообхватен прочит на словообразователните процеси в езика ни – както в синхрония, така и в диахрония. Наблюденията си върху тези динамични процеси проф. Радева обобщава в книгата си *В света на думите. Структура и значение на производните думи* (2007 г.).

Като дългогодишен преподавател по българска фонетика проф. Радева с разбиране и дълбочина разработваше проблемите и на този клон от лингвистичната наука. От студентите изискваше да познават в дълбочина българската фонетична система и историческите процеси, свързани с развоя ѝ. На изпитите беше безкомпромисна и не допускаше студентите, които не познават особеностите на фонетичното равнище, да продължат напред. Спомням си, че по времето на един семестриален изпит по фонетика проф. Радева написа две или три отлични оценки в целия курс от 120 души. И се позова на едно изказване на своя научен ръководител проф. Стойков, който по време на изпитите винаги е казвал, че трябва да има наистина отличени студенти с тази най-висока оценка и тя не бива да бъде поставяна на всеки. Във фокуса на професионалните интереси на проф. Василка Радева значимо място редом с преподавателската работа заемат и разработките върху българската фонетика и фонология. За своите студенти тя издаде множество учебни пособия – *Сборник с текстове и задачи по диалектология, Български език – учебник за чуждестранни студенти, Помагало по българска фонетика и Помагало по правопис и пунктуация (в съавторство)*.

За поколението на професор Радева и за самата нея от изключителна важност беше да оставят на студентите и на поколенията научна продукция, която обобщава висотата на научните им постижения. Грижата да създаде учебници и учебни помагала, за нея нае беше важна и беше мисия. Тази мисия днес е като че ли позабравена и грижата на следващото поколение езиковеди е насочена към създаването по-скоро на учебници и учебни помагала за средното и за началното училище, отколкото за нуждите на Университета, което би трябвало да е основната грижа на всеки преподавател лингвист. Проф. Радева остро възразяваше срещу това университетските преподаватели да пишат учебниците по български език за средното училище. И беше права. Резултатите от обучението с тези учебници днес не са тайна за никого.

Научната продукция на проф. Радева – над 20 книги, монографии, учебници и учебни помагала, над 200 научни статии, студии и рецензии – респектира с фундаментални филологически познания, оригинални методологически и теоретични подходи, интерпретация на фактите в широк славянски контекст. Теоретичните постановки тя винаги съчетава с внимателно подбран илюстративен материал, с точни и ясни примери, със стегнат и лаконичен изказ, затова и най-абстрактните части се четат увлекателно. Трудовете ѝ оставят трайна диря в българската филологическа наука и без съмнение ще се превърнат в извор на вдъхновение за идващите поколения изследователи³.

От 1995 до 2016 г. проф. Радева е главен редактор на списание „Българска реч“, издание на Факултета по славянски филологии и на Фондация „Максим Младенов“. На тази фондация няколко години тя беше председател. Благодарение на нейния висок научен професионализъм, постоянна грижа и отдаденост „Българска реч“ се утвърди като едно от най-престижните специализирани издания за езикова култура и езиковедие, тя беше неговата душа, не само редактор, но и автор на десетки публикации в различните рубрики на списанието. Беше член на редакционните колегии и съвети и на други престижни български и международни списания – *Славянский альманах* (Москва), *Култура речи* (Киев), *Езиков свят* (България).

Проф. Радева беше учен, който отстояваше своите научни и професионални позиции и затова се ползваше с голямо обществено признание, а нейната обективност и самокритичност, деловитост и добронамереност, професионална етика и завидна работоспособност бяха причина академичната общност да ѝ гласува доверие и редовно да я избира на високи академични позиции: дългогодишен член на Факултетния съвет на Факултета по славянски филологии и негов заместник-декан, член на Академическия съвет на Софийския университет “Св. Климент Охридски”, член на Специализирания научен съвет по езиковедие към Висшата атестационна комисия, на Научната комисия по филология към Президиума на Висшата атестационна комисия

³Славова, Т. In memoriam. Професор Василка Радева. В: *Съвременна лингвистика*, кн.1/2023, с.18.

и на Постоянната комисия по хуманитарни науки и изкуства към Националната агенция за оценяване и акредитация на висшите училища в България, член на Комисията по славянско словообразуване при Международния комитет на славистите⁴. Не мога да не отбележа, че учебните планове, разработвани за специалностите във Факултета по славянски филологии, и до днес остават ненадминати в своята прецизност и в ползата за израстването на студентите в добри специалисти българи.

През 2015 г. по предложение на Катедрата по български език беше удостоена с Почетния знак на Софийския университет “Св. Климент Охридски” – със синя лента за високи постижения в българското езикознание. Като израз на дълбокото уважение и признателност на колеги, ученици и приятели към учителя и учения В. Радева бяха подготвени и няколкото сборника, посветени на нейни годишнини – *Littera scripta manet* (2005 г.), *Език, морал, отговорност* (2010 г.), *Българският език и науката за него. Избрани езиковедски трудове* (2019 г.).

В историята на българското езикознание професор Радева ще остане като задълбочен изследовател на българската реч в цялото ѝ разнообразие и в динамиката на процесите, които я съпътстват и характеризират. На своите ученици, колеги и на студентите, с които е работила, тя завеща безграничната си обич към българския език, намерила израз в научните ѝ разработки. До последния дъх от живота си проф. Радева следеше динамиката на езиковите процеси и не се страхуваше да коментира остро публичните лица, които с речевото си поведение показваха неуважение към българския език и към неговите норми.

Професор Радева остави толкова много на нас, нейните ученици; на науката за българския език; на Софийския университет и на Катедрата по български език, колкото не всеки достойно изживян живот може да остави. Чрез делото си тя ще продължава да живее в паметта на поколенията, а ние ще пазим завещаното от нея с надеждата да го съхраним и да го предадем достойно на следващите поколения.

Последно сбогом, проф. Радева!

---

⁴ Славова, Т. In memoriam. Професор Василка Радева. В: Съвременна лингвистика, кн.1/2023, с.19.